

Tvangsarbeideres løslatelse på prøve.

Av direktør CONRAD FALSEN.

Bestemmelsene om tvangsarbeideres løslatelse på prøve er inntatt i lov om Fængselsvesenet og om Tvangsarbeide av 12. desember 1903 med senere forandringer av 11. august 1924. Nevnte lovs § 56 bestemmer: »Når en tvangsarbeider som er innsatt for første gang, har optjent et beløp i arbeidspenger som nærmere bestemmes ved reglement, skal han løslates hvis der ikke finnes å være særlige grunner tilstede som taler imot det.

Under sistnevnte forutsetning bør en tvangsarbeider ellers løslates så snart der finnes grunn til å anta at øiemedet med innsettelsen er opnådd. Det samme kan gjøres når en tvangsarbeiders helbreds-, familie- eller erhvervsforhold i særlig grad taler derfor, eller det av andre grunner finnes særlig ønskelig.

Når fullbyrdelse av fængselsstraff er falt bort fordi tvangsarbeide er bragt i anvendelse, skal dog vedkommende tvangsarbeider beholdes i anstalten i så lang tid som svarer til den fængselsstraff han ellers skulde ha utstått. Herved regnes en dags tvangsarbeide lik en dags sedvanlig fængsel. Hvis det på grunn av en tvangsarbeiders drikfeldighet finnes påkrevet, kan han i et hvert tilfelle beholdes i anstalten så lenge som det er bestemt i loven om løsgjengeri, belleri og drukkenskap.«

Ved kronprinsens res. av 9. mars 1904 punkt 3 er det overdradd Justis- og Politidepartementet eller efter dets bestemmelse Fængselsstyrelsen å gi de nærmere bestemmelser herom.

Resolusjonen inneholder også en uttrykkelig bestemmelse om at beslutningen om løslatelse på prøve kan det overlate fengslets direktør å avgi efterat fengselsrådets avgjørelse er hørt, når det ikke gjeler personer som er dømt på livstid eller efter strl. § 65.

Efter reglementet for tvangsarbeidshusene av 1. oktober 1922 kap. 34 § 8 treffes beslutningen om løslatelse på prøve av direktøren når det gjelder første gangs innsettelse — ellers av Fengselsstyrelsen, efter innstilling av direktøren. I begge tilfeller forelegges saken for funksjonerrådet.

Ved de i loven av 11. august 1924 gjorde forandringer i lovens ordlyd om løslatelse på prøve, er der tatt hensyn til at der i tvangsarbeidshusene ikke blott vil bli anbragt personer efter loven om løsgjengeri, betleri og drukkenskap, men også personer efter loven av 5. april 1927 om innførsel og omsetning av brennevin, vin, fruktvin, mjød og øl, som i § 62 bestemmer, at hvis den som dømmes efter denne lov til fengselsstraff antas helt eller delvis å skaffe sig midlene til sin livsførsel ved sådanne overtredelser, kan retten efter påstand fra påtalemyndighetene bemyndige denne til å hensette domfelte i tvangsarbeidshus. I dette kan domfelte beholdes inntil 18 måneder, men inntil 3 år såfremt han tidligere har været i tvangsarbeidshus for tilsvarende overtredelse efter loven av 31. mai 1900 (jfr. lov av 9. mars 1918) om løsgjengeri, betleri og drukkenskap.

Hovedregelen ved løslatelse på prøve av førstegangs innsatte, er at de skal løslates på prøve når de har tjent op et fastsatt beløp, hvis der ikke finnes å være særlige grunner som taler mot det. I et hvert fall kan tvangsarbeideren hvis det finnes påkrevet av hensyn til hans drikkfeldighet nektes prøve.

Praksis ved Opstad tvangsarbeidshus har overensstemmende med disse bestemmelser været, at en første gangs innsatt person som regel når han har rent rulleblad i arbeidshuset er blitt løslatt på prøve såsnart man har kunnet skaffe ham et losji å gå til og arbeide. Da det i de senere år på grunn

av de særlig vanskelige forhold på arbeidsmarkedet har været omtrent umulig å skaffe løslatte arbeide gjennom arbeidskontorene og verneforeningene, har man måttet lempe på bestemmelsene og latt fullt arbeidsføre personer løslate uten på forhånd å skaffe dem arbeide. Man har nemlig hatt erfaring for at de løslatte som virkelig vil ta sig sammen ofte har lettere for selv å skaffe sig arbeide enn å få et sådant gjennom de offentlige kontorer. Skulde man strengt forlange at hver løslatt skulde ha skaffet sig fast arbeide forinnen sin løslatelse, vilde en meget liten brøkdel av tvangsarbeiderne i disse tider overhodet kunne opnå prøveløslatelse. Likeledes har man sluppet på bestemmelsen om at der på forhånd skal skaffes de løslatte fast bopel.

Tidligere innsatte tvangsarbeidere blir kun løslatt på prøve — efter Fengselsstyrets bestemmelse — når der er grunn til å tro at øiemedet med innsattelsen er opnådd, nemlig når han vil motta arbeide som der måtte være skaffet ham. For disse tvangsarbeideres vedkommende har hovedregelen været, at de ikke blir løslatt uten at det på forhånd er skaffet dem såvel fast arbeide som forsvarlig bopel. Men selv dette prinsipp har man nu i arbeids- og bolignødens tid måttet lempe på.

Som regel er de tvangsarbeidere som blir satt inn efter løsgjengerlovens §§ 16 og 18 paa 18 måneder blitt løslatt på prøve efter 8—12 måneders tvangsarbeidstid, og de personer som settes inn efter lovens §§ 2, 4 og 5 på 3 år efter 16-20 måneders tvangsarbeidstid. De som er satt inn på 4 år er som regel ikke blitt løslatt før de har været i arbeidshuset i 30—36 måneder.

For å kunne løslates på prøve kreves der efter Fengselsstyrets bestemmelse av. 25. april 1927 at tvangsarbeideren skal ha tjent op i arbeidspenger kr. 150,00 hvis han er satt in for 18 måneder og kr. 360,00 hvis han er satt inn for 3 år. Der er samtidig tilføiet den begrensning at en tvangsarbeider ikke må løslates på prøve før vedkommende har været i arbeidshuset i 8 måneder om innsattelsestiden

er 18 måneder og i 16 måneder om innsattelsestiden er 3 år.

Denne begrensning er et brudd på oppljeningsreglene, og jeg hadde helst sett at den ikke hadde vært satt. Den er formodentlig satt der for å unngå at noen arbeidere skal bli løslatt på prøve for tidlig, således at de ikke får det fulle utbytte av opholdet. Imidlertid burde det nu som tidligere ene og alene være oppljeningen som bestemte når en tvangsarbeider burde løslates paa prøve. Oppljeningen er jo litt av et kappløp og innebærer mange av deltes fordeler. Det er en dyktighetsprøve i godt arbeide og førsteklasses opførsel. Det stimulerer tvangsarbeiderne til å gjøre sitt beste for å nå frem til løslatelsesdagen hurtigst mulig og det gir også de beste noget av den selvfølelse som sporer til det intensest mulige arbeide. Det virker derfor prinsippstridig at Styret like før målet d. v. s. prøveløslatelsen har satt en bom som bare åpnes efter 8 eller 16 måneders ophold. Foran denne bom, som alltid står åpen for de dovre som ikke når å tjene op på 8 og 16 måneder, blir således de dyktigste stående i stampe til fristen er ute. Hele innspurten ødelegges og selve gleden ved å gjøre sitt yderste lider et skår som neppe er av det gode. Det forsprang som den dyktigste bør ha fremfor de andre blir der således ikke tatt fullt hensyn til.

Fængselsloven av 11. august 1924 omhandler ikke nogen begrensning av reglene for oppljening, men sier tvertom at en tvangsarbeider som er innsatt for første gang skal løslates når han har tjent op et beløp i arbeidspenger som nærmere bestemmes ved reglement. Det er efter min mening uheldig at de klare og greie bestemmelser i loven er snevret inn ved en tilfeldig valgt minimumstid for opholdet i arbeids- huset. Jeg har aldrig vært bange for at de mest arbeidsdyktige blir løslatt på prøve, men for at middelmadighetene og de likegla skal på prøve.

Prøvetiden som tidligere var 1 år er 11. september 1924 forlenget til 3 år. Derved er prøvetiden blitt for lang og dens betydning er svekket. Mens arbeiderne tidligere virke-

lig satte noget inn på å greie prøven, har den 3 års lange prøvetid bidradd til at de allerede på forhånd anser det nyttesløst å greie sig sålenge og ser med håpløshet frem til de lange prøveår. Efter min mening er forlengelsen av prøvetiden en medvirkende årsak til at et stort antall arbeidere faller tilbake. Man hadde opnådd mere ved å ha et års prøve fordi arbeiderne da hadde satt mere inn på å klare sig den tid, og hadde de først klart det første år var det verste gjort, idet de da hadde vennet sig til et skikkelig liv og til avhold fra rusdrikk. Det første år faller alltid vanskeligst, og er det første levet under regelmessige forhold, gir det godt håp for de kommende år. En treårig prøvetid gir de løslatte en for lang tids ufrihetsfølelse. De kommer aldri ut av opsiktstiden og føler sig ikke som den frie borger. Når man ser hen til at de fleste tvangsarbeidere er nogen store barn, vil man lett forstå at man ved for lang og tvungen opsikt opnaar det motsatte av hensikten. Det er nok så at man har innskrenket tilsynet til kun å gjelde det første prøveår, men ved siden herav har man de to års yderligere prøvetid som ikke er av det gode. Jeg vil sterkt tilraade at man vender tilbake til 1 års prøvetid med effektivt tilsyn. Hvis ikke vil skuffelsene ved løslatelse paa prøve bli så store at instituttet vil bli sterkt svekket.

For å kunne danne sig et bilde av hvormange består prøven skal jeg henvise til nedenstående statistiske opgave over antall prøveløslatte og gjeninnsatte ved Kristiania og Opstad tvangsarbeidsanstalter siden løsgjengerloven trådte i kraft. Jeg har tatt med samtlige løslatelser på prøve efter løsgjengerloven og rusdrikkloven.

Mens jeg tidligere først regnet tvangsarbeidere for gjeninnsatt fra det tidspunkt som de blev satt inn i arbeidshuset igjen regner jeg fra og med 1. januar 1925 med alle som er besluttet gjeninnsatt, da man ellers får misvisende tall. Det tar nemlig nu på grunn av plassmanglen ved Opstad tvangsarbeidshus et par måneder før vedkommende kan an-

bringes der efter at beslutningen er fattet av Fængselsstyret. Likeledes blir nu flere av dem som besluttet gjeninnsatt anbragt på Sem tvangsarbeidshus og pleieanstalt.

År.	Løslatt på prøve	Bestått prøven		Gjeninnsatt på resttid.	
		Antall	Prosent	Antall	Prosent
1908	72	27	37,5	45	62,5
1909	70	30	42,857	40	57,143
1910	57	24	42,105	33	57,895
1911	57	25	43,86	32	56,14
1912	41	18	43,9	23	56,100
1913	59	30	50,847	29	49,153
1914	77	29	37,662	48	62,338
1915	59	18	30,508	41	69,492
1916	74	36	48,649	38	51,351
1917	70	52	74,286	18	25,714
1918	38	23	60,526	15	39,474
1919	15	11	73,333	4	26,667
1920	22	8	36,364	14	63,636
1921	32	14	43,75	18	56,25
1922	56	26	46,429	30	53,571
1923	66	37	56,061	29	43,939
1924	152	56	36,842	96	63,158
1925	130	43	33,077	87	66,923
1926	70	20	28,571	50	71,429
1927	92	38	41,304	54	58,696

For året 1926 gjelder tallet gjeninnsettelse i 1. og 2. prøveår. For 1927 gjeninnsatte i 1. prøveår. I 1928 er ialt 109 løslatt på prøve.

Når man ser hen til det belegg som arbeidshuset har og når man dertil vet hvor vanskelig det er å påvirke tvangsarbeidere kan man ikke si andet enn at resultatet av prøve-løslatelsene er tilfredsstillende. Hr. C. S. har ennog i Tids-

skriftet for 1928 side 222 betegnet det som meget tilfredsstillende. Resultatet av prøveløslatelsene er i høi grad avhengig av tidene. Er det gode tider d. v. s. lett om arbeide og bolig klarer de prøveløslatte sig forholdsvis bra, men er tidene dårlige greier de sig vanskelig. Arbejdsløsheten avler trøstløshet og driven omkring i gatene. Herunder treffer man dårlige kamerater, og lediggang er som bekjendt roten til alt ondt. Dertil kommer at løsgjengerne fordriver tiden med drikk, som alltid er lett å få tak i selv om man ikke har penger for hånden.

Hvor det gjelder tvangsarbeidere som er satt in efter rusdrikkloven viser tilbakefallsstatistikken et meget bedre resultat. Efter L. av 1. august 1924 § 51 er der ialt anbragt 9 personer i Opstad tvangsarbeidshus i årene 1925 til 1928. Samtlige er løslatt på prøve og kun 1 satt in igjen på resttiden. Dessuten er der truffet bestemmelse om at ennu 1 skal settes inn. Når disse siste personer klarer prøven så godt skyldes det at de er av en annen støpning enn de almindelige løsgjengere. Rusdrikkforbrytere har lettere for å skaffe sig arbeide, og er ofte folk som eier både penger og ennog en liten jordvei eller plass. Som regel tar de skrekk av et ophold på arbeidshuset og føler det som en skam å være der, hvad de typiske løsgjengere absolutt ikke gjør.

Som det fremgår av foranstående er løslatelse på prøve en integrerende del av tvangsarbeidsbehandlingen. Den trer automatisk ikraft såfremt første gangs innsatte tvangsarbeidere ønsker det, når belingelsene forøvrig foreligger. Det er imidlertid et åpent spørsmål om adgang til å løslate tvangsarbeidere på prøve ikke er for vid og om ikke tiden er inne til å begrense den noget. Sett fra et anstalts synspunkt kan det av hensyn til disiplinen være heldig at såmange som mulig får prøve. Det vil bidrage til at tvangsarbeiderne opfører sig bedst mulig for å opnå prøven, men på den annen side går det i høi grad utover disiplinen når de kommer igjen på resttid. Vil man virkelig gi en objektiv karakteristikk av en tvangsarbeider bør man vente til han

har utsonet sin resttid. Han legger nemlig under denne meget ofte mindre heldige egenskaper for dagen som man ikke har anet at han er i besiddelse av. Jeg er bange for at de anstaltsmessige fordeler som man opnår ved en rik adgang til løslatelse på prøve på den annen side blir opveiet av de vanskeligheter som man har med resttidskarene. Dertil kommer at anstaltsdisiplinen må kunde hevdes og gjennomføres med andre midler enn ved løslatelse på prøve. Det er imidlertid et annet forhold som gjør at en stramning av betingelsene for løslatelse på prøve ikke for øieblikket kan settes iverk, og det er at der for tiden er så stor plassmangel i Opstad tvangsarbeidshus at stillingen vilde bli helt uholdbar hvis man ikke hadde adgang til å løslate på prøve. Sely med det liberale prøvesystem som man har går der over 2 måneder før en tvangsarbeider kan anbringes i tvangsarbeidshus efter at beslutningen derom er fattet.

Sett fra tvangsarbeiderens synspunkt har den automatiske løslatelse på prøve både fordeler og mangler. Det har den fordel at tvangsarbeideren med sikkerhet vet at opfører han sig godt og gjør sitt beste, vil han opnå prøven. Han vil unngå all kritisk granskning av sine indre egenskaper og slipper å anstrenge sig med å hjelpe til å skaffe sig et virkelig arbeide når han løslates. Han risikerer ikke at der blir en feil bedømmelse av hans virkelige jeg. Man nøier sig med et overfladisk hensyn til hans ytre, anstaltsmessige optreden. Deri ligger også faren vet systemet. Tvangsarbeidere får ikke anledning til å bli vurdert efter strenge regler, men får en lett vurdering. Det bidrar til at han mere anser prøven som en ferie enn som den alvorlige overgang til et nytt og bedre liv. En medvirkende årsak hertil er også at verneforeningene, som skal føre tilsyn med de på prøve løslatte ikke er således utstyret at de er istand til i disse tider å anvise virkelig effektivt arbeide til de løslatte. Man mangler også en overgangsanstalt eller overgangshjem hvor de løslatte kunne skaffes arbeide og bolig til sådant blir skaffet dem i friheten.

Ser man hen til prøveløslatelens journal at tvangsarbeidet skal gjøres så kort som mulig, så opdragende som mulig, og at overgangen fra tvangsarbeide til frihet skal bli så lett som mulig, så tilfredsstillende nok vårt løslatelse-på-prøve-system disse betingelser, men etter min mening klikker det når man dertil skal kreve — hvad for mig står som det viktigste — å gjøre løsgjengere og drukkenbolter sosiale. Jeg mener at den samfundsmessige side ved all forbryter- og løsgjengerbehandling i den senere tid er skjøvet for langt i bakgrunnen. Den individuelle behandling bør aldri drives såvidt at det skjer på samfundets bekostning. Individenes rett til frihet slutter når de bli assosiale og man må kreve sikkerhet for at de atter vil vise sosial tanke og sans før de påny slippes ut på samfundet igjen. Etter min mening burde derfor ingen tvangsarbeider løslates på prøve,

- a) hvis hans flid og opførsel i anstalten har været utilfredsstillende,
- b) hvis han ikke antas å kunne få arbeide eller annet livsopphold ved løslatelsen,
- c) hvis han ikke antas å ville opfylle betingelsene for løslatelsen på prøve,
- d) hvis han tidligere har været løslatt på prøve fra fengsel eller tvangsarbeidshus, og det ikke er særlig grunn til å anta at han vil bestå ny prøve.

Man vil ved en sådan ordning kun løslate på prøve dem som man mener virkelig vil ta sig sammen og bli nyttige samfundsborgere. For å holde motet oppe på samtlige tvangsarbeidere og for å få dem til å yte sitt beste i arbeidshuset burde der være adgang til å løslate de flittigste arbeidere nogen tid før endt tid. Det er nokk så at arbeidspengene som ved Opstad går op til ordinært kr. 1,10 og ekstraordinært kr. 1,50 pr. dag bidrar til å øke arbeidstempoet og til stadig flid. Men det er et annet forhold som gjør at man har svekket pengenes virkelige effektivitet, og det er at tvangsarbeiderne vet at disse penger som de selv

mener er surt erhvervet skal forvaltes av en verneforening ved løslatelsen. Hvis de var sikre på oppgjør ved løslatelsesdagen således at de selv fikk pengene utbetalt vilde de få langt større tiltrekning og verdi. Nu føler de sig ikke sikre på at de virkelig greier sig sålenge i friheten at de får utbetalt pengene. Den største fare ved verneforeningenes forvaltning av pengene er derfor at de skal være for små-skårne. Arbeidspengene er det første skjær de løslatte støtter på. Det er ofte bedre å la en mann lide et grundigt havari her enn å holde ham flytende gjennom en rekke små skjær. All utilidighet virker irriterende på voksne folk, og i dette spørsmål kreves der at man straks peker på en positiv anvendelse av arbeidspengene som vedkommende løslatte selv blir interessert i. For å gi arbeidspengene en ennå større verdi bør man innføre et system hvorved de flittige tvangsarbeidere, som opfører sig godt kan løslates for godt nogen tid for maksimumstidens utløp. Med andre ord skal de flittige kunde arbeide sig ut nogen tid for de doyne og likegla. Her må optjeningen av et bestemt pengebeløp være det avgjørende og der må ikke settes nogen minimumstid for endelig løslatelse kan skje.

Jeg hadde tenkt at en arbeider som settes inn på 4 år måtte kunne løslates endelig når han hadde tjent op brutto kr. 1000,00, En som er satt inn på 3 år når han hadde tjent op kr. 800,00, og en som er satt inn på 18 måneder når han hadde tjent ialt kr. 400,00. På den måte vil en særdeles dyktig arbeider kunde løslates endelig 6 måneder før tiden, når han var inne på 4 år, 4 måneder før tiden, når han var inne på 3 år og 2 måneder før tiden, når han var inne på 18 måneder. Innsettelsestiden på 4 år bør forøvrig opheves.

Det nye arbeidspengesystem som blev innført ved Opstad tvangsarbeidshus den 1. mai 1927, og som gikk ut på at arbeidspengene skulde løsrives fra klassesystemet og helt og holdent være avhengig av arbeiderens flid og dyktighet, har bidradd til øket arbeide og til at en rekke meget vrange tvangsarbeidere, som man tidligere hadde sittende på celle,

nu deltar med lyst og iver i arbeidet. Hvor meget mere vilde ikke disses disiplin og arbeide økes, når de visste at selv om de ikke fikk prøve så arbeidet de daglig på å forkorte sitt opphold i arbeidshuset. Og kan man i grunnen i et tvangsarbeidshus opnå stort mere enn å spore arbeiderne til det beste arbeide og den beste disiplin. Er ikke derved selve grunnlaget lagt for forbedringen? Jeg har erfaring for at de arbeidere som arbeider best og søker direktøren minst er de om hvem jeg har det beste håp. Den krypende høflighet og de søtladne talemåter er ofte det ytre billede på de svake karakterer. Når jeg trenger noget utført søker jeg ikke de siste, men arbeidskarer med det barske, litt bitende ytre. Det er de folk som man kan stole på når det gjelder, både i anstalten og enn mere i friheten. Man skal gå høireist ut av et arbeidshus — ikke bukkende og krypende. —

Jeg kan ikke forlate mitt tema før jeg får blåst til kamp mot de korte resttider. De er aldeles forkastelige og gjør bare skade. Et opphold på noen måneder er uten betydning, og dobbelt uheldig er det fordi arbeiderne i denne tid ikke har noget å arbeide mot. Vil man gi en rettfærdig uttalelse om en tvangsarbeider bør man som tidligere nevnt vente til man har hatt ham på resttid. Da forstår man først for alvor at menneskene er sammensatt av godt og ondt. Selvfølgelig er det hederlige unntagelser, men disse bekrefter bare regelen. Vil man opnå noget effektivt bør man få en bestemmelse om at tvangsarbeiderne som ikke greier en prøve blir satt inn igjen på et tvangsarbeide som er nøyaktig like langt som det tvangsarbeide fra hvilket han blev løslatt på prøve. Han må begynne på nytt. Underkastes de samme regler som en tidligere innsatt efter de samme paragraffer. Det har da vist sig at det har været en feil ved den tidligere behandling. Den har ikke været grundig nok til å gjøre ham sosial. Man får begynne forfra og se om ikke et nytt opphold vil være heldigere. Regelen vil kanskje synes hård, men det er bedre å gripe ondet an fra

roten av med det samme enn å forsøke en overfladisk behandling som uvegerlig ingen nytte gjør, men fører til ny elendighet ved løslatelsen. Tvangsarbeiderne vil også da først forstå at en anstaltsbehandling er ganske resultatløs hvis de ikke selv vil være med å arbeide på sin egen forbedring. Det må da i første rekke være dem selv som må vise energi og godvilje. Vårt nuværende system overlater det hele til Staten representert ved Anstaltens styre. Personlig vekst opnår man kun gjennom eget arbeide og egen vilje, ikke ved å duttes frem og flaskes op. Vår tids løsgjengere ales op ved at der syes puter under armene på dem og ved at de stelles for i friheten således at de selv ikke finner det formålstjenlig å forlate sitt liv i lediggang og drikk. Skal det kunde skje må personligheten og ansvaret vekkes hos dem. Det er samfundets og myndighetenes opgave. Men for at det skal skje må også myndighetene søke nye stier og slå inn på dem. Det er mulig at de ikke straks fører frem, men de fører iethvertfall ut av vår nuværende sump, og bare det er ikke så litet.
